

*François Gachot,
1940 körül, magántulajdon*

François Gachot, az 1924-ben Magyarországra érkezett és huszonöt éven át, 1949-ig itt élt író, franciatanár, diplomata először az Eötvös Collégiumban, majd több gimnáziumban és a Képzőművészeti Főiskolán tanított francia nyelvet, irodalmat és kultúrát.

Számos tanítványa említi meg Gachot tanári munkásságának nagy hatását, például Wolfram Ervin (1923–1985) kémikus – akit Gachot a „főreál”-ban, azaz a Kemény Zsigmond Gimnáziumban tanított – több évtized múlva született önéletírásában.

Tanári és diplomata tevékenysége mellett azonban viszonylag ritkán esik szó

Gachot irodalmi alkotásairól, noha mindhárom műnemben alkotott, és műfordításokat is készített. Első novelláskötete még Magyarországra érkezése előtt, 1924-ben jelent meg Párizsban, *Jeux de Dames* címmel. 1943-ban a Madách Színház bemutatta *Szép Fülöp* című drámáját. Számos magyar művet fordított franciára.

2017-ben érkezett a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárába ajándékozás útján két hagyaték, amely jelentős új adatokkal szolgál Gachot francia–magyar kapcsolati hálójához. Az egyik 2017 tavaszán került be, Tallós Ilona (1918–1991) festőművész-től, míg a másik Gachot nevelt lányának, az újságíró és tolmács Korolovszky Lajosné Fekete Klárának (1922–1974) a leszármazottai által 2017 szeptemberében adományozott több száz dokumentum.

Tallós Ilona hagyatékából a Múzeumba került Gachot mintegy nyolcvan Tallósnak írt levele és Tallós mintegy tíz, Gachot-nak szóló levélfogalmazványa. Gachot kéziratos leveleihez három novella gépirata és tizenöt vers autográf kézirata kapcsolódik, mellékletként, míg a Korolovszky-családtól származó dokumentumegyüttes számos családi fényképet, valamint irodalom- és művészettörténeti szempontból jelentős leveleket is tartalmaz.

Az újonnan hozzáférhetővé vált források somogyi vonatkozásainak bemutatása előtt szükséges röviden bemutatni Gachot magyar családját. Gachot és Laborcz Margit Irén (Budapest, 1898. július 9. – Nizza, 1983. április 15.) 1926. június 17-én Párizsban kötöttek házasságot. Gachot ezután próbálta adoptálni a felesége első házasságából született Fekete Klárát.

Fekete Klára édesapja, Fekete Kálmán és anyja, Laborcz Irén 1920 júniusában kötöttek házasságot. Gyermeük, Klára Klementina 1922. augusztus 27-én született, de Fekete Kálmán ezt már nem érte meg, mert 1922. január 14-én szívbeltárgygyulladásban meghalt.

Klára adoptálása azonban nem sikerült, mivel a francia törvények szerint

TÜSKÉS ANNA: FRANÇOIS GACHOT ALSÓBÉLATELEPEN 1942 NYARÁN

negyven éves kora előtt Gachot nem tehetett ilyet. Klára viszont kaphatott ideiglenes francia útlevelet, így 1939 februárjában, tizenhat évesen Franciaországba ment tanulni. A második világháború kitörésekor Klára Franciaországban maradt Gachot szüleinél, Nizzában. Félve attól, hogy Olaszország elfoglalja Nizzát, Gachot szülei Klarával együtt Dijonba mentek, majd Klára először a nagynénjéhez, végül a Vörös-kereszt segítségével Budapestre utazott. Itt beírták a Budapest VI. kerületi Magyar Királyi Állami Mária Terézia Leánygimnáziumba, ahol 1942-ben érettségizett le. Ugyanebben az év július 8-án férjhez ment Korolovszky Lajoshoz (1915. szeptember 19. – 1977. október 4.).

✱

Gachot Tallós Ilonát a Képzőművészeti Főiskolán ismerte meg az 1940-es évek elején, ahol Tallós festészetet tanult akkor. Tudjuk, hogy 1944 nyarán közös művük jelent meg: Gachot *Kakas Ferkó diadala* című meséjéhez Tallós készített színes akvarell-illusztrációkat. A könyv kétszáz példányban jelent meg. A példányok összes képét Tallós egyenként színezte ki.

Tallós Ilona 1918-ban született a vajdasági Gomboson. A főiskolán többek között tanára volt Burghardt Rezső, Elekfy Jenő, Szőnyi István és Varga Nándor Lajos, évfolyamtársai között volt például Kurucz D. István, Tóth Menyhért, Ősz Dénes, Doór Ferenc és Cziráki Lajos. Ilona első férje a nála öt évvel idősebb Somlai Gyula festőművész (1913–1945), akivel a főiskolán ismerkedett meg, és 1944 vége felé kötöttek házasságot. Fiuk, Somlai Gyula 1945. július végén született, de a tartalékos tüéztisztként szolgáló apa 1945 januárjában meghalt a Mária Terézia Laktanyában egy ágyúgránát-belövés következtében.

Tallós munkásságára kétségtelenül hatással volt a nagybányai iskola öröksége, de nem tartozott egyik festészeti irányzathoz vagy csoporthoz sem. Akvarelljeit és olajfestményeit a posztimpresszionizmus gazdag színvilága, konstruktív szerkesztés és bensőséges hangulat jellemzi. A második világháború után számos önálló kiállítása volt, néhány képét megvásárolta a Magyar Nemzeti Galéria.

Az Állami Másolatgyűjtemény az 1950-es években Tallóstól egy másolati kiállítás számára több 19. századi festmény másolatát rendelte meg: Székely Bertalan *Egri nők*, Hollósy Simon *Kukoricahántás*, Kernstok Károly és Mednyánszky László *Téli táj* című képeinek másolatát; Tallós az eredetitől eltérő méretben a Szépművé-

Tallós Ilona, 1942 körül, magántulajdon

Cserépfalvi Imre francia könyvkereskedése Budapesten, magántulajdon

francia könyvkereskedést nyitott. A könyvkereskedés igen jövedelmezőnek bizonyult, s ez teremtette meg az anyagi alapot a könyvkiadó létrehozásához. Cserépfalvi

szeti Múzeumban készítette el a másolatokat. Az 1960-as évektől tanulmányúton vett részt Franciaországban, Olaszországban és Németországban.

1972–1975 között már Linzben élt, Wilhelm Bruscek kormánytanácsos és amatőr festő feleségeként. Magyarországra hazatérve visszavonultan élt zamárdi műtermében, folyamatosan festett, de kiállítást nem rendezett többé.

Gachot és Tallós korábban említett közös könyvének kiadója Cserépfalvi Imre (1900–1991) volt, aki 1923-tól Párizsban élt, és az Hachette Kiadónál dolgozott. Baráti körét francia és magyar művészek alkották. Itt ismerkedett meg József Attilával is, akinek később kiadója lett.

Cserépfalvi 1929-ben hazatérve Magyarországra, Budapesten először a Gerlőczy utca 1-ben, majd a Váci utca 10-ben egyébként kiemelkedő szerepet játszott az 1930-as és 1940-es évek magyar irodalmában és francia-magyar irodalmi kapcsolataiban: első irodalmi kiadványa 1934-ben André Malraux *Emberi sorsok* című regénye volt, Kállay Miklós fordításában, utolsó kiadványa pedig 1948 karácsonyán jelent meg: Rabelais *Pantagruel* című regénye, Faludy György fordításában. Kiadta például Radnóti Miklós *Meredek út* című verseskötetét, a kiadó és a költő közti barátságot tanúsítja Radnóti Cserépfalvy lányának, Katalinnak az emlékkönyvébe írt verse is.

Ennek a bibliofil könyvkiadói programnak volt a része Gachot *Kakas Ferkó diadala* című meséjének kiadása, Tallós illusztrációival. Tallós összesen tizennégy, egész oldalas illusztrációt készített Gachot meséjéhez.

Cserépfalvi Katalin

Kis Kati, diátrichon ez, majd megtanult dudorálni,
micsim beme, de szép, csak furcsa dallama van.

Régen is ép írtak az emlékkönyvébe a költők,
szép kislányoknak párba-futó sorokat.

Kis Kati, adjon más bölcs, méla tanácsokat arról,
hogyan kell élned az új rendben az életed;

Élj, ahogy eddig is, oly szabadon, vígan s megigérem,
víg leszek én is majd s mint Te, olyan fiatal.

Ég áldjon, kis lány s ne feledd el legközelebb, hogy
szertartást mondj, ha jövőre s nem keszicshalomot!

Radnóti Miklós

1943. augusztus 8.

Radnóti Miklós verse Cserépfalvi Katalin emlékkönyvében, magántulajdon

TÜSKÉS ANNA: FRANÇOIS GACHOT ALSÓBÉLATELEPEN 1942 NYARÁN

A festőművész hagyatékában fennmaradtak az illusztrációk elkészültének fázisait tükröző rajzok és nyomatok. A folyamat a következő volt:

1. A kép megtervezése, majd pontos megrajzolása: tollrajzok;

2. A színfoltok meghatározása;

3. A színfoltok (negatív) kivágásával sablonok elkészítése;

4. A színek kikeverése, a temperafesték előkészítése;

4. Kézi porlasztókészülék és a sablonok segítségével a lapok megfestése színenként, több menetben;

5. A képek sablonnal nem festhető, apró részleteinek (pl. madarak tollazata, csőre) megfestése ecsettel. Az egész folyamatra jellemző a színekkel való kísérletezés és a játékoság.

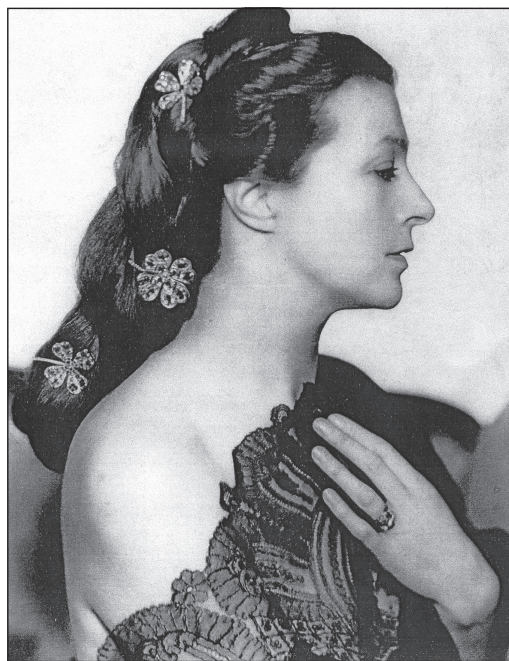
A levelek tanúsága szerint 1942-től Gachot-t nem csak ismeretség vagy munkakapcsolat, de gyengéd érzelmek is fűzték Tallóshoz. Találkozásukat mindkét fél rokonsága előtt igyekeztek titokban tartani. Valószínűleg azonban nem sok sikerrel. Kapcsolatuknak két szakasza különíthető el: az első 1942-től 1949-ig tartott. Az ekkor íródott levelek és levelezőlapok kronológiáját nehéz megállapítani, de nyilvánvaló, hogy kapcsolatuk 1942 nyarán volt a legintenzívebb. Barátságuk második szakasza 1961-től számítható és Tallós első nyugat-európai tanulmányútjától Gachot 1986-ban bekövetkezett haláláig tartott.

Az első korszakból származó levelekben a legtöbb üzenet rövid, a tervezett találkozókat helyét és idejét rögzíti.

Az 1942. június 18-i levél például érdekes részleteket világít meg Gachot, Cserépfalvi és Tallós kapcsolatáról: „A délelőtt legnagyobb részét Cserépfalvinál töltöttem a kirakat rendezésével, és most te is ott vagy kicsit, hála a könyvborítónak. Bárcsak látnád, milyen hatást nyújt. Szerintem jót. Louise sietve jött, és a találkozóra futott.

Tallós Ilona illusztrációja François Gachot Kakas Ferkó diadala című meséjéhez, előkészítő rajz, magántulajdon

Louise de Vilmorin, 1940 körül, magántulajdon

Köszönetet mondtam neki a lóheréért a nevedben. Az elbeszélésemen fogok dolgozni, és rád gondolkodom állandóan, rólad álmodom nyitott szemmel és csukott szemmel.”

Eszerint Tallós Ilona Gachot közvetítésével kapott munkát Cserépfalvinál, méghozzá könyvborító-tervezést. Tallós tervezte például Louise de Vilmorin (1902–1969) francia költő, író, újságíró *A mennyezetes ágy* című, a francia kiadás után egy évvel, magyarul Gyergyai Albert és Szávai Nándor fordításában 1942-ben megjelent regényének borítóját. Tallós élete végéig kapcsolatban állt Cserépfalvival, erről tanúskodik az 1988-ban a kiadóról festett portréja.

Gachot apró családi eseményekről is beszámolt a lánynak: „Tegnap este az egész család, beleértve a vőlegényt, moziba ment, hogy megnézhesse a Disney-filmet. Nem igazán szórakoztatott, de mivel nem vagy itt, nem számít.”

Június 30-án Gachot egy novella lassú készüléséről írt Tallósnak: „Nem vagyok igazán elégedett az elkezdett novellával. Ha néhány nap múlva látom, hogy tényleg nem megy (négyyszer újrakezdttem az elejét), megírok egy újat. Tegnap óta (a leveled hatása) van egy ötletem. Ha sikerül, amit szeretnék, az elég jó lenne, azt hiszem. És ismét egy kicsit kapcsolatban van veled legalább is az első gondolat. Szeretnék ezen dolgozni a Balatonon közel érezve a szemedet és hogy minden energia, ami belőled származik, átjárja a mondatokat. Ismét lesz benne tenger és egy Nizzához hasonló város. Az álmodozásomban már ott sétálsz várakozva, látod.”

A Tallós-hagyatékban fennmaradt tizenöt vers alatt 1942 januárja és szeptembere közötti dátum áll, de ezekről nem esik szó a levelekben.

Az ugyancsak fennmaradt három Gachot-novellából egyetlen keletkezéséről tudósítanak a levelek. A három novella címe: *Les fiancés posthumes*, *Le masque* és *Belle de pluie*. Ezek közül kettőt Gachot Tallósnak dedikált. Az első ajánlása: „A szeretett Ilinek ajánlom ezt a novellát, amely mindent neki köszönhet. François [19]42. május 27.”; a másodiké: „Ilinek, az állandó szerelmem bizonyosságában, ez a rövid történet, amit rá gondolva írtam”.

A három novella közül a levelek bizonyosan a *Le masque* című születésének körülményeiről szólnak. Ugyanebben a levélben esik szó további művészeti és irodalmi vonatkozásokról is: „Tegnap miután dolgoztam és eldobtam, amit délután csináltam, elmentem Noémihez, aki befejezett egy kárpitot Hoffmann Edith-tel. [...] Nagyon irodalmian az antológiával foglalkoztam Szerb-bel, és elvben egyetértettek velem 2 vagy 3 elbeszélés kiválasztásában, amit szeretek: egy Giraudoux-tól, egy Larbaud-tól, egy Cassoutól, és előre örülök, hogy az enyémmel együtt fognak megjelenni a könyvben. Ezután Stauddal (a Madách-színház dramaturgiájával a következő szezonnal foglalkoztunk, és egy nagyon szép Larbaud-regénnyel is, amit Nándi lefordít majd a sorozatuk számára) akartam munkát találni neked a Madách-ban, de amikor hallottam, hogy Pünkösztinek milyen rossz ízlése van, és milyen rosszul fizetett Hincz-nek a IV. Henrik plakátokért és a többiért, azt mondtam magamnak, hogy nem érdemes. De azért Larbaud regényéhez megpróbálhatnánk. Még fogok találkozni Stauddal.”

Ebből a részletből egyrészt kiderül, hogy Ferenczy Noémi Hoffmann Edith-tel

együtt készített egy szőnyeget. Azt is megtudjuk, hogy Gachot igyekezett munkát szerezni Tallósnak a Madách Színháznál is, de mindig szem előtt tartotta, hogy megfelelő anyagi juttatást kapjon a lány. Az említett Larbaud-regény a *Fermina Marquez*, 1942-ben jelent meg a Madách Színház kiadásában, Szávai Nándor fordításában, az illusztrációit azonban nem Tallós, hanem Háy Károly készítette.

1942 nyarán Gachot hosszú leveleket írt Tallósnak, amikor a Balaton partján nyaralt. Gachot ekkor nagyrészt Alsóbélatelepen volt a feleségével, Irénnel, Szilvássynénál, a Wesselényi u. 32. szám alatt. Innen küldte leveleit „Ngys. Tallos Ilona úrileánynak”, aki ekkor Édes Imrénénél bérelt szobát Budapesten, a Mester u. 33–35-ben. Júliusban naponta néha több levelet is írt Tallósnak. Ezekből kitűnik, hogy Fonyódra akarta hívni a lányt – miközben a családjával nyaralt ott –, de a festőnő költözésre és munkára hivatkozva nem utazott oda.

Július 15-én Gachot így tudósított a készülő novellájáról: „Az új elbeszélésem már nagyon jól áll, és tetszik. Magadra fogsz benne ismerni. Csak rád gondolok, miközben írom, és ez segít nekem, támogat engem. Jobban mint valaha az egész életem feléd fordult. Alig várom, hogy megtudjam, mikor jöhetsz, és remélek. Drága szerelmem, távolléted egyre inkább elmélyíti bennem a hiányodat.”

Két nap múlva, július 17-én Gachot arról számol be, hogy „Egész nap dolgozom, máskülönben megőrülnék. Az elbeszélés piszkozata elkészült, rendezem, újragépelem. Felismered majd magad benne. Ma éjjel, mivel a levelezőlapod nem érkezett meg, és nem tudtam aludni, úgy döntöttem, hogy színdarabot írok belőle. Akkor kezdem, amikor az elbeszélés gépelése elkészül. Természetesen abban is te leszel.”

Öt nappal később, július 20-án jelenti novellája befejezését és egy dráma – feltehetőleg az 1943-ban a Madách Színházban bemutatott *Szép Fülöp* című – elkezdését: „Végeztem az elbeszéléssel. Úgy gondolom, hogy nagyon jó. Felismered majd magad benne, a gesztusaidat és ezer emléket. Ma reggel elkezdtem a színdarabot. Még furcsa számomra, a technika, a karakterek stb. De nagy kedvem van megírni, és azt hiszem, hogy még ha lassan és nehezen is, de menni fog.”

Két nappal később, július 22-én így írt a drámáról: „Elkezdtem írni a darabomat. Lassan és nehezen megy, de örülök, hogy rászántam magam. Minden nap a téma gazdagodik bennem. De amíg nem vagy itt, csak félig vagyok. [...] Írtam, hogy az elbeszélésben Gisèle a neved. Ez egy név, amely önmagában hordozza a nosztalgiát, még gyermekkori emlékeimet.”

A szerelmi kapcsolatnak – bizonyíthatóan – Gachot felesége igyekezett véget vetni. De férje és Ilona barátsága folytatódott.

Gachot Magyarországról való kiutasítása előtti utolsó fennmaradt üzenete Tallóshoz 1949 januárjából származik. Kapcsolatuk második szakasza már arra az időszakra esik, amikor Gachot Karlsruheban dolgozott, majd nyugdíjba vonulása után Nizzában élt feleségével.

A kapcsolat újrafelvétele 1961 tavaszán történt. Gachot leveleiből arra lehet következtetni, hogy Tallós Gachot-ék lányán, Klárán keresztül jelentkezett. Azt írja Ilonának, hogy „Nagy nosztalgiával gondolok rád, és semmit sem felejtettem

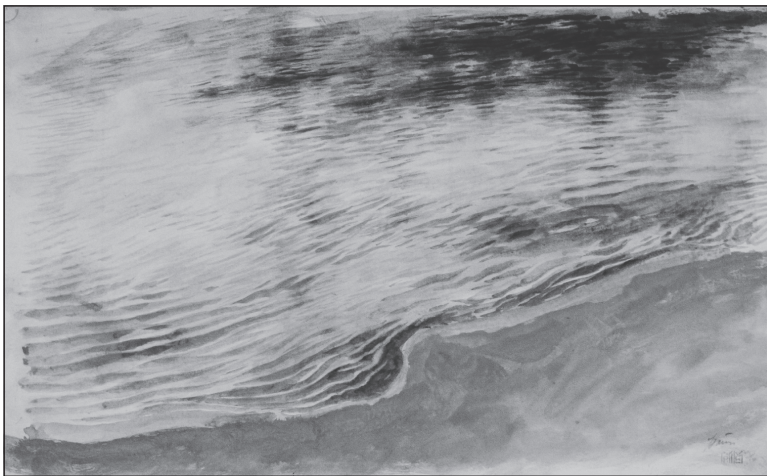
el. Ezen a télen németül játszották itt a darabomat, amelyet inspiráltál. Képzeld el, mennyit emlékeztem rád. Sajnos csak egy példányom van Kakas Ferkóból, és az is egy dobozban Nizzában van.”

Párizsi tanulmányútra utazva Ilona pár napra megállt Karlsruhéban, és találkozott Gachot-val. Gachot 1972-es magyarországi látogatásakor azonban nem találkozott, mert Tallós akkor már Linzben élt. Közben felmerült a *Kakas Ferkó diadala* újrakiadása is, de végül erre nem került sor.

Gachot leveleiben beszámolt Déry- és Krúdy-fordításainak haladásáról, Dienes Dénes Rudolfról írt kismonográfiájáról, valamint saját novelláinak és darabjainak sorsáról: „Van egy elbeszélésem, amely megjelent egy francia folyóiratban, de nincs belőle másolatom, hogy elküldjem neked, sajnos, noha szeretném, ha elolvasnád – megpróbálok találni legalább egy gépelt másolatot; mivel néhány hónappal a magyarországi kiutasításom után írtam, tele van nosztalgiával, és egy öregember, egy politikai száműzött (kicsit olyan, mint Károlyi Mihály) alakján keresztül, ezek voltak az érzéseim. És olvasni fogsz benne arról a lehetetlenségről, amiben részem volt, hogy híreket kapjak [...] Egyike azon írásaimnak, amiket szeretek.”

Itt valószínűleg Gachot a *Belle de pluie* című novellájára utal, azaz a harmadikról, ami megtalálható a Tallós-hagyatékban, csak dedikáció nélkül. Ezen túl Tallós kiállításairól, édesanyja egészségi állapotáról és fiáról írhatott, amennyire néhány levélfogalmazványából és Gachot leveleiből következtetni lehet erre. Tallós Gachot-éknál tett nizzai látogatásáról egy, a házaspárról az erkélyükön készített portréja tanúskodik.

Gachot Tallós Ilonának írt levelei és Tallós Gachot-nak írt levélfogalmazványai teljes terjedelmükben eredeti, francia nyelven a www.frhu20.iti.btk.mta.hu a 20. századi francia–magyar irodalmi kapcsolatok levelezéseit tartalmazó adatbázisban olvashatók.

SZÖNYI István: *Hullámok* (Fotó: CZIMBAL Gyula)